

Titel: Forslag til Studeringers bedre Fremgang i de Latinske Skoler.

Citation: "Forslag til Studeringers bedre Fremgang i de Latinske Skoler.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 25*, Morten Hallager, 1775, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_025-shoot-workid2_025_009.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 25

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Forslag til Studeringers bedre Fremgang i de

Latinske Skoler

givet

ved

J. Danæus

S. Sct. Minist, Candidat.

Kjøbenhavn, 1775

Trykt hos M. Hallager, boende paa Nørregade.

2
3

Saa viis og priselig, som Høi Kongelig, er Hs. Kongel. Majestæts Allernaadigste Befaling til visse store og lærde Mænd, at de skal af alle Kræfter flitteligen og omhyggeligen randsage, om og hvorvidt een og anden Uorden hindrer Studeringer i de latinske Skoler fra deres fornødne Fremgang og Tilvext, og søge (saavidt mueligt) at raade Bod derpaa ved selv at overveie og siden allerunderdanigst foreslaae, paa hvad Maade Studeringer i Skolerne kan for Eftertiden mindre Hindres og mere befordres og fremmes.

At saadan Anordning og Indretning har længe været høifornøden, har vel mange indset. Og da det er en saa overmaade vigtig Sag, som behøver endog de allerlærdestes skarpsindigste og omhyggeligste Overveielse, og det tillige er en Sandhed, at endog alle lærde ere ikke ligevel skikkede til at indsee, overveie og bedømme den, deels fordi de ikke alle har i deres Ungdom frekventeret de publiqve Skoler, og altsaa ei faaet den practiske Kundskab om Skolernes væsentlige Indretning, deels, fordi de ikke alle har lagt sig efter og øvet det skolastiske Studium, deels ogsaa, fordi een og den samme Studeringers Forhindring i nogle Skoler er ei, eller lige stort alle; saa var det heiligen at ønske,

4

at alle, saavel de, der har en liden, som de, der har en stor Indsigt i Skole-Væsenet, ville alvorlig og omhyggelig overveie denne for Kongen og Rigerne saa overmaade vigtige Sag, og offentlig bekjendtgjøre for alle (saavidt mueligt) de grundigste og nyttigste Forslage til Studeringers bedre Tilvext og Fremgang i Skolerne. Naar dette skede, saa, siden alle tænker ikke eet, blev et og andet nyttigt Forslag givet af een og anden, som ei ellers saa lætteligen havde faldet enhver ind.

Dette vilde vist føre en større Nytte med sig, end nogen ved første Øiekast kan indsee; thi, lad være, at mange endog mindre nyttige (jeg vil ei troe skadelige) Forslage bleve gjorte af adskillige, saa saae man dog og mange meget nyttige, og, omendskiønt de ei alle kunde følges eller sættes i Værk, ja endskiønt et Forslag blev imodsaagt af et andet, saa kunde dog ethverts Overveielse og Bedømmelse foraarsage en dybere Indsigt og et bedre Valg.

I saadan Hensigt har jeg her taget mig den Frihed offentlig at bekjendtgjøre de Tanker, jeg længe tilforn har hemmeligen fattet angaaende Studeringernes bedre Fremgang i de latinske Skolerog fremsender dem til de dybere Indseendes høiere Eftertanke. Vel mueligt, at de ikke finde alles Biefald, ja, vel mueligt, at nogle af

dem vil blive heftig imodsigte; de skal dog, naar de prøves ret, kunde udstaae deres Prøve og befindes at være

5

lige saa nyttige for den studerende Ungdom, i de offentlige latinske Skoler, som de i sig selv ere saa, korte og i den redeligste Hensigt her anførte.

Disse mine Tanker findes da indsluttede i de Svar, som ere givne paa disse efterfølgende Spørsmåale:

I. Hvem bør antages i den latinske Skole? II. Hvorledes bør de der undervises?

III. Paa hvad Maade kan de (imedens de gaae i Skolen) gjøre den største og bedste Fremgang i deres Studeringer?

I. Naar jeg nu vil besvare det første Spørsmål, nemlig: Hvem der bør antages i den latinske Skole? Maa jeg ogsaa betragte. a) Deres Stand og Vilkaar og b) Deres Alder,

førend de antages i Skolen.

a) At fastsætte en vis Stand og Vilkaar for dem, der bør og maa antages som Disciple i den latinske Skole, er meget vanskeligt; thi, skulde ingen anden end Formuende Folks Børn tillades at komme i den latinske Skole, saa maatte mangt et ypperligt, men fattigt Hoved, just fordi det var fattigt, aldeles hindres fra at blive til det, som det dog af Naturen kan være gjort beqvemst og fornemmelig dueligt til, ja, undertiden langt mere dueligt til, end mangan riig.

6

Jeg troer ogsaa sikkerligen, at, dersom vi vidste at gjøre fuldkommen Rede for, af hvad Stand og Vilkaar de har i Begyndelsen været, som siden ere blevne store og lærde Mænd her i Rigerne, det da skulde befindes, at de Fleste har været fødte af fattige Folk, og ere dog siden blevne nok saa lærde og stoere som (om ei lærdere og større end) de rige.

Jeg veed nok, at en Deel raisonnerer saaledes:

"Naar alle fattige og uformuende Folks Børn kunde frit komme i latinsk Skole, naar de ville forlange det, saa vilde mange saadanne blive Publico til Byrde, imedens de gik i Skolen; og siden kunde de, (naar de vare demitterede fra Skolen) ei til nogen ret Nytte fortsætte deres Studeringer, siden de for Fattigdoms Skyld ei kunde opholde sig saalænge ved Universitetet og der gaae paa Professorernes Collegio, som er den lætteste og retteste Vei til Lærdom.,,

Men den første Deel af denne Indvending synes ikke at kunde holde fuldkommen Stik; thi lad være, at der i en latinsk Skole vare mange saadanne fattige Disciple, som ei selv kunde underholde sig i deres Skole-Gangs Tid, og derfor maatte anholde hos Folk i Byen om det til deres daglige Ophold fornødne, saa vare de jo dog ei flere end denne samme Bye til Byrde. Og jeg kan ei engang sige, at bevare den til Byrde, saalænge Folks God-

7

gjørenhed imod dem var ei nogen paabuden, men allene en frievillig (ja, meget ofte en umindet) Gave; thi vel har jeg hørt, at een og anden har undertiden besværet sig over, at der vare saa mange fattige Skole-Disciple at give til om Aaret, men ved nøie Undersøgning har jeg befundet, at en Deel, som saaledes har klaget, har dog ei givet det allermindste bort til nogen, og alsa ei klaget paa sin egne, men allene paa andres Vegne. De andre, som ligeledes har klaget og tillige rækket fattige Disciple Haanden enten med Kost eller Penge om Ugen, har ei klaget over, at de gave for meget bort, men, at de Disciple, som de gave saadan Almisse, gik (enten for Dovenskabs, eller og undertiden for baade Liderligheds og Dovenskabs Skyld) for længe i Skolen som unyttige Droge, hvorfore saadan Gave var som ilde anvendt og kunde hverken glæde hine, eller gavne disse, som den burde. Men ingen har jeg hørt klage over, at de har givet Almisse til fattige og tillige flittige Disciple. Det har tvertimod været dem en inderlig Lyst og Fornøielse at hielpe dem, som daglig har stræbt at hielpe sig selv. Og til Beviis herpaa, har de ei saasnart ladet af at hielpe een eller flere, som da ere demitterede fra Skolen, at de jo igien lige saa villigen har antaget sig en anden eller andre i deres Sted. Denne Kundskab har jeg faaet i min egen Skole-Gang og mange siden paafulg-

8

te Aars Erfarenhed har bestyrket og stadfæstet den. —

Hvad Skolen selv kan tabe ved fattige Disciple, er enten intet eller meget lidet, saavidt mig kan være bekiendt.

Det sidste Stykke af forbemeldte Indvending er vel temmelig vel grundet, men taaler dog megen Modsigelse; thi, at ligge nogle Aar ved Universitetet og frieqventere Professorernes Collegia er unægtelig den lætteste og retteste Vei til en solid Lærdom, NB. naar de, der har eller kan have saadanne Leiligheder, vil ret betiene sig deraf; men vil de det ei, saa kan det i saa Fald være ligemeget, enten de ere rige eller fattige. Man kan ogsaa sige dette, at dersom den rige, fordi han har Penge, har Leilighed til med Eftertryk at fortsætte sine Studeringer, saa har han og derved ligesaa god Lejlighed til alt for meget at forsømme sine Studeringer ved at øve eet og andet, hvorved de enten kan undertrykkes eller i deres Tilvext aldeles forhindres. Det kommer derfor allene an paa, hvilken af Delene han nu selv helst vil. Og det var høiligen at ønske, at Erfarenheden endnu ei havde overtydet nogen om det sidste.

En fattig flittig, som, fordi han ei har Evne og Leilighed til (efter sit Hiertes inderlige Ønske) at studere ved Universitetet, maa i lang Tid stave sig frem, indtil han siden kan begynde at læse, og

9

bringer det dog derved videre tilsidst, ja, i lige lang Tid, enden lad Riig, som synes at ligge ved Universitetet for at være dets Liggendefæe, og mere for at lystere end for at studere.

Hverken laster jeg her alle rige, eller roeser alle fattige Studerende; thi alle rige ere ei lade, ei heller alle fattige flittige; men denne Anmærkning holder nok alt formeget Stik: Det er meget lættre at finde en flittig fattig, end en flittig riig. —

Hvad? Om den fattige kunde til sin store Opmuntring høre endnu engang og siden fuldkommen forvisses om, at ingen uden allene de fattige maatte ved Universitetet nyde noget Beneficium eller Stipendium? Da var det ligesaa mueligt for mangfoldige fattige, som for de rige at fortsætte sine Studeringer ved Universitetet til stor Nytte, og det vilde overmaade opmuntre dem, som baade har ypperlige Hoveder, men for Fattigdoms Skyld ere meget nedslagne og forsagte, og ofte med Veemodighed see sig ligesom aldeles udsatte og hindrede fra efter Ønske at fortsætte sine Studeringer.

Ved Rige forstaaer jeg ei andre end dem, som enten allerede har, eller i Tiden kan vist vente sig anseelige Midler efter sine Paarørende, og derfor ei til sine Studeringers Fortsættelse trænge saaledes som de fattige og i saa Fald uformuende; thi, fordi (f. Exemp.) en velformuende Haandværks Mand kan

10

formaae at holde sin Søn i latinsk Skole og give ham Kost, Klæder og Bøger, hvortil Sønnen endog faaar nogen Hielp aarligen af Skolen, medens han gaaer i den, deraf følger ei, at samme Fader har ogsaa Evne til at holde samme Søn i nogle Aar ved Universitetet; altsaa kan denne Søn, ifald Hans Fader ei har Evne til dette sidste, med god Føie (naar man taler om rige og meget fattige) snarere ansees som en mindre fattig end som en virkelig riig. Hvad som her nu gielder om denne, gielder og ofte om Præsters og andres Børn.

Af dette anførte og meget mere, som ved dets Overveielse kan indløbe i Tankerne, kan nogenlunde sees, af hvad Stand og Vilkaar de Børn bør være, som bør antages i den latinske Skole, og altsaa, at Skole-Døren kan ligesaavel staae aaben for en fattig som for en riig Mands Søn, og at den ene i saa Fald ei bør udelukkes mere end den anden.

Vil man nu undersøge b) Deres Alder, eller, hvor gamle de bør være, førend de antages i Skolen, da møder under samme Artikel et Spørsmaal, som synes at være her fornødent, men er dog i visse Henseender vanskeligt nok at besvare, nemlig:

Hvad den bør kunde i Forveien, som skal kunde antages i den latinske Skole?

I dette Spørsmaal indbefattes deres Alder.

11

Den Paastand, at saadanne Børn bør i det ringeste have i Forveien lært de første Ting, som læres i den latinske Skole, paa det at Læreren ei siden ved at lære dem saadant skal for meget sinkes fra at lære de andre, som har allerede gjort nogen Fremgang, synes at være meget grundet, men kan dog med god Grund modsiges; thi hvorledes skal da fattige Børn, NB. som ei har kundet lære saa meget i Forveien, komme i Skolen, om de endog havde de bedste Hoveder til Bogen? Er et saadant fattigt Barns Fader levende og studeret, eller

har en anden Søn, som er studeret, da kan denne Fader maaskee undervise sin Søn, eller lade den ene Broder undervise den anden, men for andre, som ei har saadanne Leiligheder, er det enten plat umueligt, eller og meget vanskeligt at blive saaledes underviist. Det er ikke i enhver Kiøbsted, som det er i Kiøbenhavn, at der ere Studentere nok at faae til at informere saadanne, naar Forældrene kan og vil betale dem derfor. Noget nær ere alle de Studentere, som ere i de andre Kiøbstæder uden for Kiøbenhavn, i Huus

og Condition hos en eller anden vis Mand for at tiene ham med at informere hans Børn allene, og undertiden (som dog meget sielden skeer) tillige et Par andre Børn af Byen, som efter Accord med Studenten og Mandens Samtykke og Tilladelse gaae derhen at informeres. Men den Leilighed eller Tilladelse kan enhver (i sær en

12

fattig Mand) ei faae. I Almindelighed ere der og faa Studentere i Kiøbstæderne; thi de fleste ere paa Herre-Præste- eller andre Gaarde: dog kan der være lige mange Børn i en Kiøbstæd, som baade har Lyst og Hoveder til Bogen. De Danske Skoleholdere i Kiøbstæderne ere nok (paa ganske faa nær) ustuderede Personer, som ei kan heri være til Tieneste. Iblant Degne og Klokkere paa samme Stæder ere og ganske faa studerede.

I den Kiøbstæd, hvor der er latinsk Skole, kunde vel duelige Disciple bruges til saadan Information, men i andre Kiøbstæder, hvor ingen latinsk Skole er, og maaskee ingen anden Leilighed til saadan Information gives fattige, ja, endog nogenlunde formuende Folks Børn, vare saadanne forlegne, naar de dog ei maatte antages i latinsk Skole, om de end havde de beste Hoveder dertil. Bønder-Børn paa Landet har ofte meget store Naturalia til at studere, men, i de Sogne, hvor ingen studeret Degn eller Skoleholder er, kan de dog ei blive underviiste i noget af det latinske Sprog.

Og, om endog alle de, der vilde i latinsk Skole, havde forud lært (som paa visse Stæder har været brugeligt) Aurora Donaten, eller Grammatica Syntaxis, saa veed jeg dog ei, hvor meget det siden kunde gavne dem og være til Lættelse for deres Lærere; thi det kom da an paa, om de havde lært det vel og ret, som de havde lært; men

13

havde de lært det som Papegoier, og allene tragtet efter at komme til Enden af Bogen, for snart at komme i Skolen, saa nyttede det dem intet, men forvoldte Læreren nok saa megen Umage med dem, som om de slet intet havde lært.

Mig synes, at det kunde være lige meget, om den, der vilde i latinsk Skole, havde ei i Forveien lært det allermindste Latin, saa længe, det kommer ikke an paa, hvor længe de gaaer i Skole, men hvad de lærer i deres Skole-Tid. Vel kunde dette foraarsage en Uorden, men denne kunde dog for den største Deel (om ei for det ganske) forekommes, naar ingen, som skulde gaae hele Skolen igiennem, og ei forud havde lært noget Latin, blev antagen i Skolen uden paa en vis Tid om Aaret, for Ex. strax efter Paaske, som er i alle Skoler den retteste Tid.

Men det kan billig paastaaes, at alle de (saavel fattige som rige) Børn, som vilde antages i Skolen, skulde (førend de maatte antages) have en bedre Indsigt i deres Christendom, end saadanne i Almindelighed har, lært at skrive en kiøn Haand, og i det ringeste igiennemregnet Regula de Tri i hele Tal, efter Cramers rette og lette Maade og Anviisning; hvorpaa de, førend deres Antagelse i Skolen, skulde kunde strax give de Prøver, som af Skolens Rector forlangedes.

14

Dette har saavel den Fattigste, som den Rigeste, Lejlighed og Evne nok til at lære forud, saa længe der i Kiøbstæderne ere saa mange fattige Skoler, hvori alt dette kan læres for intet, og Underviisning i de andre Skoler beløber sig i Almindelighed ei høiere, end til fire Skilling ugentlig. Ligeledes kan Landsbye-Skoler gavne Bønder-Børn.

Den, der nu ei havde kundet lære dette, eller i det mindste sin Børne-Lærdom efter Pontoppidans Anviisning i hans Catechismi Forklaring, samt at skrive en skikkelig Haand, beviiste strax dermed, at han var utienlig til Bogen, og derfor ei burde antages i latinsk Skole.

Alt dette kan den, der i Tiden kan due til Bogen, meget læt lære, førend han bliver sine tolv Aar, forinden hvilken Tid ikkun faa kan vise, hvad de i Tiden kan best og bør helst bruges til. Og troer jeg derfor, at ingen burde antages i den latinske Skole, førend han var saa gammel.

Skeede nu alt dette, saa bleve mange Uordener forekomne, som tilforn har indsneget sig paa adskillige Stæder.

Vil nu nogen (i Anledning af dette anførte) indvende: "Naar alle de, saavel fattige som rige Børn, der havde lært saa meget, indtil de bleve tolv Aar eller noget derover, kunde saaledes komme i latinsk Skole, om de vilde, saa kunde Skolerne snart blive fyldte med Disciple, og Universitetet

15

siden med Studentere; hvortil skulle alle disse siden bruges?,,

Hertil svarer jeg: Det Formaal, som mine Tanker om Skole-Væsenet har, er for Gud, Kongen og Rigerne.

Saadan Hensigt kan og i Tiden gjerne naaes; thi de Studentere, som ei kunde beforders i den geistlige Etat, kunde saavel som nogen anden med Tiden tiene Kongen og Landet paa andre Maader, eftersom Kongen fandt dem beqvemme og allernaadigst ville bruge dem til; thi den, der er vel studeret, har derved i mange Ting en stor Force fremfor mange Ustuderede. — Ja, jeg gaaer her saavidt, at jeg vilde ønske, at alle vigtige Embedsmænd (om ei flere) vare vel studerede! Tid og Leilighed skulde siden skinbarlig vise Nytten deraf, naar de tillige vare saa nidkiere og flittige i deres Embede, som de altid bør være, enten de ere læge eller lærde.

Spørger jeg nu:

II. Hvorledes bør Disciplene i den latinske Skole undervises? Eller: Hvad bør de der lære?

Da vil vel mange synes, at dette Spørsmaal (uden i Henseende til denne Materies Orden) er meget besynderligt og uforholdent, saasom det baade er regleret og enhver brav Rector selv bærer Omsorg for, at enhver Classe i Skolen faaer de Bøger at læse,

16

som den kan lære meest og best ved. Dog kan det maaskee være de Skoler, som endog heri kunde behøve en Slags Reformation; thi der gives maaskee den Skole, hvor Disciplene blive plagede med (foruden de Præcepta, som uforbigiengelig skal læres uden ad) at lære ikke allene meget af Poeter, men endog af Autores uden ad, hvorved megen Tid er gaaet unyttig bort, som kunde have været bedre anvendt.

Da Hovedhensigten med Disciplenes Skolegang er, at de skal lære at forstaae og (saavidt mueligt) at skrive og tale de Sprog, især Latinen, som de undervises i udi Skolen, saa behøve de og fornemmelig at lære vel at tyde og siden gjøre Stile, hvori de altid kan øves for lidet, men aldrig for meget.

Det kommer mig for at være en ikke liden og tillige meget skadende Uorden, at en Discipel (saa tidlig efter at han er kommen i Skolen) skal paa engang baade tyde og lære uden ad een eller flere latinske Bøger; thi fordi en Discipel (enten før eller siden han kom i Skolen) har en, to eller tre Gange igiennemlæst Grammatica og Syntaxis, er han ikke just præpareret nok til (for Ex.) at tyde Cornelinm, tyde og med det samme lære uden ad Lutheri Catechesis og Baron Holbergs Synopsis Historiæ universalis; thi om han endskiønt tyder og forklarer dem ret nok, saa kommer

17

dog denne Forklaring nok saa meget fra hans Hukommelse, som fra hans Indsigt og Begreb. Han læser da og ofte meget uden ad, hvoraf han forstaaer for lidet ret inden ad; Saaledes gik det tilforn med dem, der læste Jersins latinske Grammatica og Syntaxis uden ad; thi de læste alt for tidlig deri meget, som mange af dem siden alt for sildig forstod ret.

Denne Uorden er siden bedre indseet, hvorfor det er anseet rimeligere og for Disciplene langt nyttigere, at saadanne Lærebøger bleve forfattede i det Sprog, som Disciplene best kunde forstaae. I hvorvel saadanne Danske Lærebøger ere ogsaa meget fatteligere og (i saa Fald) meget nyttigere, saa udfordre de dog, hver Gang de igiennemlæses, al muelig Flid saavel hos Læreren, som hos Lærlingen, om de skal læses med den rette Nytte og forstaaes grundigen. Og førend en Discipel har lært (saavidt mueligt, og hvortil behøves en længere Tid, end dertil i Almindelighed gives) at forstaae dem, kan det ei nytte ham at begynde at tyde nogen (endog den letteste) Autor, eller lære uden ad nogen Bog, som altsammen er forfattet i del latinske Sprog, om han endog har det beste Hoved og Bogen den mindste Størrelse. — Grundvolden bør dog altid være vel og rettelig lagt, førend Bygningen sættes.

18

Naar da Grundvolden ved Rudimenta er vel lagt, er det det første man kan sige, at Discipelen er præpareret. Og da er det i mine Tanker først Tid at begynde med Luthers Catechesis og det fornødenste af Holbergs Synopsis Historiæ universalis, endskiønt jeg vist troer, at ingen Discipel bør tilholdes at lære nogen af dem uden ad, førend han saaledes har lært at tyde dem inden ad, at han forstaaer Latinen tilgavns.

Til denne Tanke har jeg følgende Grunde:

1.

Naar en Discipel skal plages med at lære det uden ad, som han ei forstaaer i Grunden inden ad, saa bliver det ham des mere vanskeligt, men intet, eller meget lidet nyttigt.

2.

Jo mere vanskeligt det er ham at lære uden ad det, han ei forstaaer inden ad, jo mindre Tid har han til at tyde over for sig selv, og at spørge sig for hos andre. Han stræber fornemmelig at lære sin Lexe uden ad, i hvad han ellers deraf forstaaer. Derved kommer mange i med at sludde. Men

3.

Saa længe en Discipel endnu ei plages med at lære saadanne Bøger uden ad, har han desmere Tid til at tyde baade i og uden Skolen, og kan desto lettere gjøre daglig og god Fremgang deri, om han vil.

19

4. Den Bog, Discipelen forstaaer best inden ad, kan han altid lettest og snarest lære uden ad, enten han er nem eller tungnemmet. Naar da Catechesis og Synopsis ere saaledes lærte vel inden ad, og skal nu læres uden ad, er der skeet en særdeles god Forberedelse til da at tage fat paa den Autor, som Discipelen først skal tyde; thi, foruden de Leiligheder, som en Discipel (ved at tyde ovenmeldte Præcepta) har til at øve, prøve og vise sin Indsigt i Grammatica og Syntaxi, har han og (især i Synopsi, hvor der er saa classisk og smuk en Latin) stor Leilighed til at blive meget bekiendt med det latinske Sprog, og med desto større Færdighed og Lykke siden at tyde en Autor. Tillige kan han og daglig, naar han engang skal gjøre Exempler eller Stiile, saavel betiene sig af dennes, som af nogen Autoris Classici Latin, naar og hvor ham dertil gives god Anledning.

Vil nu nogen (som jeg vist veed og venter) synes her, at Discipelen paa saadan Maade begynder for tidlig med og opholdes for længe ved at lære uden ad, og at det synes at kunde være ham meget nyttigere, at han først blev længe og vel øvet i at tyde og gjøre Stiile, som altid er Hovedsagen, da synes mig:

20

1.

Dersom han lærer først ret at tyde og forstaae disse Præcepta, som han siden lærer uden ad, saa øves han derved saa meget i at tyde, som han endnu har Hoved til, og højere bør Buen ei spændes.

2.

Naar Discipelen har lært saaledes at tyde dem, at han forstaaer dem i Grunden, og kan efter egen Indsigt tyde dem saaledes for sin Lærer, som Læreren har tydet dem for ham, saa har han allerede en stor Indsigt i at tyde, ja, en større, end han enten kan faae eller ventes at faae ved strax at tyde den letteste Autor, naar denne skal tydes ret og enhver Construction tilbørligen løses og forklares ved de Conjunctioner, som ofte ligge skiulte deri. Thi dette sidste udfordrer saadant Judicium, som en saa raae Begynder endnu ei har og ei heller førend efter foregaaende stærk øvelse faaer.

3.

Synes det at være bedre for Discipelen, at han, saasart han dertil er præpareret, læser de Præcepta uden ad, som nødvendigen skal læres uden ad i Skolen, paa det han ei siden skal ved dem sinkes alt for meget fra det vigtigere, som udfordrer al muelig Flid og Øvelse, og giver ham den beste Indsigt og Lærdom.

21

4.

At vænne en Discipel saa tidlig til at gjøre Stiile, er at sinke baade sig selv og ham alt for meget, og ligesom man vilde forlange af en Uhrmagerdreng, (kort efter at han er kommen i Lære) at han skal prøve, om han kan gjøre et Uhrværk, fordi hans Mester kan have sagt og viist ham en Deel.

Vil nogen her indvende, at ved Stile paa dette Sted og paa denne Tid forstaaes ikkun korte og simple Exempler; da synes mig, at intet Exempel bør forelægges nogen Discipel for at oversættes, førend han har faaet et temmelig got Begreb om hvad og hvorledes han bør skrive, samt lært at forstaae de Danske Talemaader; hvilket beqvemmest og allene faaes efter (men ei haves før) Øvelse i at tyde og Lærerens Discours med ham, naar han

tyder.

At en Discipel, førend han har faaet en god Øvelse i at tyde Autores, paalegges at tyde Poeter, synes mig at være en stor Uorden; thi ingen bør plages med saa vanskelige Constructioner, som gemeenligen findes i Poeternes Skrifter, førend han ved at tyde Autores er bleven meget færdig i at construere.

At Doctor Wøldikes Positioner læses førend i de tre sidste Aar af Skolegangs-Tiden, forekommer mig og som en stor Uorden; thi til denne Bog

22

behøves en skierpet Hierne og et modent Indicium, om den skal læses til nogen retskaffen Nytte. Og ikke enhver Lærer, som tyder den for sine Disciple, er vel nok skikket til at tyde og forklare den. Desuden, da Bogen er kuns fyrretyve Octavblade i alt, er den snart lært af den, der forstaaer den nogenledes.

Af denne Uorden kommer tit hos de fleste en Mangel, som hos mange sildig, og hos mange andre aldrig afhielpes.

En lige saa stor Uorden synes det og at være, at Disciple tilholdes at læse og oversætte Græsk, førend de har faaet en god og grundig Indsigt i det latinske Sprog, og, at de begynde med det hebraiske, inden de ere temmelig færdige i det Græske; thi derved blive de forlegne med alt for meget paa engang, hvilket altid kan skade, men aldrig gavne dem. — Enhver Ting har og bør have sin Tid; det er Aarsagen til den gamle fornuftsfulde Regel: Festina lente. Og jeg troer sikkerligen, at, dersom samme blev nøie og ret efterlevet i alle Ting hos alle Stænder, der fandtes enten ingen eller meget saa og smaae Fuskere i nogen Stand.

Her at opregne alt, hvad Disciple bør lære i Skolerne, og i hvilken Classe enhver Ting bør læres, er baade alt for vidtløftigt og unødvendigt. Det anførte kan fuldkommeligen nok udtrykke mine

23

Tanker og vise, hvorledes jeg vil besvare dette Spørsmaal: Hvorledes bør Disciplene i den latinske Skole undervises, og hvad bør de der lære?

Nu vil maaskee nogen her indvende:

Naar saadan Orden skulle følges, saa behøvede Disciplene at gaae længe i Skolen.

Men herpaa har jeg den Ære at svare:

1.

Ingenlunde længere end ellers. Og om end saa var, saa var det dog overalt bedre, at de gik lidet for længe, end lidet for kort i Skole, naar de i deres Skolegang skal og kan lære det, de bør.

2.

Altid er en god Dreng bedre end en ringe

Karl.

3.

Har jeg selv for mange Aar siden prøvet denne Maade med andre, og befundet, at den har en meget herlig og fordeelagtig Følge, men udfordrer tillige en kortere Tid (endskiønt for en Lærere større Umage og Flid) end nogen troer, der ei har prøvet den.

er

3. Spørges: Paa hvad Maade kan Disciplene (imedens de gaae i Skolen) gjøre den største og beste Fremgang i deres Studeringer?

Naar alt det, Disciplene skal lære i Skolen, er saaledes inddeelt, at enhver Classe har sit

24

eget for sig selv (Stiilene aksene undtagne) og sit foresatte Maal, forinden hvis Opnaaelse ingen æremæssig Udgang af Classen kan ventes eller skee af nogen riig eller fattig, ældre eller yngre Discipel, og det blev tillige fastsat, at der hver af de elleve Maaneder om Aaret skulde i et Par Dage holdes en particulier Examen, ved hvilken skulde undersøges og vises, hvorvidt Disciplene i enhver Classe vare komne i det, de havde at lære, vilde disse Anstalter vist med særdeles Eftertryk befordre Studeringers daglige Fremgang i Skolerne. Og var det da tillige meget got, ja, fornødent, at Skolens Rector selv i alle Tilstædeværendes Overværelse overhørte enhver Discipel i Skolen i alt det, han havde lært i den næst forbiegangne Tid, samt at Hørerne selv (ifald deres Disciple skulde, men ikke kunde tyde ret) skulde offentlig tyde det, som Disciplene ikke kunde, men burde have kundet tyde, for dermed at vise, hvorledes de havde tydet for Disciplene, og hvorvidt disse deraf havde kundet, om de havde vildet, lære at tyde ret.

Naar ingen Hørere paa andre Tider imellem saadanne particulaire Examina op- eller nedflyttede nogen af sine Disciple, men dette skeede allene af Rectoren ved disse Examina til en Belønning for Flittighed og Straf for Ladhed og Dovenskab, saa vilde alt dette i det mindste have disse Følger:

25

1.

Enhver Ting blev gjort paa sin Tid, og det behøvedes ei siden (som ellers ofte) at en Lærere i den større Classe skulde sinke sig selv og andre ved at lære en og ander det, som de burde have lært i de mindre Classer tilforn.

2.

Rector kunde ved saadanne smaae Examina faae en tilstrækkelig Kundskab om alle Skolens Disciple. Og det var da ei fornødent, at den Discipel, som ikke vilde, eller ikke kunde lære Bogen, skulde gaae et heelt Aar i Skolen og drive sin Tid unyttig bort; thi naar han i en Tid af tre a fire Maaneder var prøvet, og under Examina offentlig paa det alvorligste formanet, men blev endnu siden ved at være den samme, kunde han strax af Rectore udvises af Skolen, og da i Tide komme til det, han baade kunde og vilde lære.

3.

Naar Rector selv examinerede Disciplene, hvor og hvori han vilde, havde ingen Hører behov at frygte for, at blive mistænkt for at have i Forveien sagt sine Disciple, hvad de skulde spørges om til Examen, og hvilke Stykker de derfor især skulle læse paa.

4.

Isteden for at en Rector (især i de store Skoler) ved den generale Examen, som ellers skeer

26

hver tolvte Maaned om Aaret, faaer et alt for løseligt Begreb om, hvad Disciplene kan, saasom der paa den Tid er saa meget at examinere i, og saa mange, som skal examineres, saa kan han nu ved saadanne smaae Examina faae et langt fuldkomnere Begreb om, hvad enhver kan, efterdi der er saa lidet at examinere enhver i.

5. Naar ingen Discipel blev op- eller forflyttet af anden end af Rectoren selv og det ved Examina, saa vare Hørerne visse paa, at ingen beskyldte nogen af dem for at have for Gunst eller Gave givet een Discipel Rang over en anden.

Disse og mangfoldige andre saavel høifornødne som herlige Følger, ville vist følge saadanne Anstalter for og i Skolerne, og Studeringers Fremgang vilde derved meget kiendelig tiltage daglig.

Det bør dog ei at komme an paa, at Disciplene i Skolerne lære vel meget, men, at de lære det de lære, meget vel. Dette sidste kan paa saadan Maade skee. Og naar dette er skeet, er af Skolen lagt en god Grundvold, hvorpaa Academiet siden kan med megen Lykke og Velsignelse bygge.

27

Disse mine her anførte Tanker om Skolevæsenet og Studeringers Frem- og Tilvext i Skolerne (hvorpaa Academiets Floer fornemmelig beroer) overgiver jeg nu til enhver dybere Indseendes Omdømme og Bedømmelse. At de ere de klygtigste og nyttigste, har jeg aldrig tænkt, dog ere de saa gode og nyttige, som jeg har kundet optænke. Det skal nu ingensinde fortryde mig, om de i Kierlighed blive offentlig modsagte; tvertimod skal det inderligen fornøie mig, om jeg maa høre eller læse, at jeg herved har opmuntret andre til at give langt klogere og nyttigere Forslag.

28